

Tobaks- och nikotinutvecklingen i Sverige 2023

CAN Rapport 220

Martina Zetterqvist

Förord

CAN har sedan 1970-talets början gjort översikter om alkohol- och narkotikasituationen i rapportserien Drogutvecklingen i Sverige. Dessa rapporter har under åren successivt utökats med kapitel om bland annat tobaks- och dopningsutvecklingen. Den senaste utgåvan av Drogutvecklingen i Sverige publicerades 2019 och fokuserade på narkotikautvecklingen. I denna rapport ligger fokus i stället på tobaks- och nikotanutvecklingen.

Syftet med rapporten är att ge en bred bild av hur tobaks- och nikotanutvecklingen har sett ut i Sverige vad gäller bland annat användning, skador och tillgänglighet. Detta görs med hjälp av flera statistikkällor från olika myndigheter, organisationer och företag. Förutom statistik insamlad av CAN är uppgifterna inhämtade från bland annat Statistiska centralbyrån, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Norska Folkhälsoinstitutet, Tullverket, Europeiska kommissionen, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, Snus- och tändsticksmuseum, WHO och Swedish Match. På CAN:s hemsida finns en tillhörande tabellbilaga i Excel som går att ladda ner. I den framgår mer specifikt vilka källor som ligger till grund för de olika redovisningarna.

Rapporten har skrivits av Martina Zetterqvist. Ulf Guttormsson och Mats Ramstedt har läst och kommit med värdefulla synpunkter på innehållet. Ida Ömalm Ronvall har språkgranskat. Rapporten har producerats med finansiering av CAN:s basanslag från Socialdepartementet.

CAN – Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning – är ett nationellt kompetenscentrum som tar fram och sprider kunskap om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. Vi följer konsumtions- och skadeutvecklingen genom undersökningar och forskning. Myndigheter och organisationer använder kunskap från oss som underlag för beslut och insatser. Vi är en del av civilsamhället och i vår styrelse finns representanter från våra medlemsorganisationer. I styrelsen finns även olika myndigheter representerade.

Stockholm, september 2023

Charlotta Rehnman Wigstad, direktör CAN

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

ISSN 0283-1198

ISBN 978-91-7278-355-3

urn:nbn:se:can-2023-6

Innehåll

Förord	2
Sammanfattning.....	4
Inledning.....	6
Några viktiga historiska händelser och beslut	7
Skador	8
Hälsorisker med cigarettökning	8
Hälsorisker med snus	10
Hälsorisker med vejpung.....	10
Tillgänglighet.....	11
Försäljningsställen.....	11
Realprisutvecklingen	11
Resandeförsel och smuggelköp.....	12
Tillgängligheten bland ungdomar	14
Användningen i befolkningen	16
Rökning	16
Snusning.....	19
Nya nikotinprodukter	23
Total användning	26
Gruppkillnader	27
Könsskillnader	27
Ålderskillnader	28
Sociala faktorer	28
Geografiska skillnader	31
Regionala jämförelser.....	31
Internationella jämförelser.....	31
Samband med andra substanser och spel om pengar	33
Samband med andra substanser och spel om pengar bland ungdomar.....	33
Samband med andra substanser och spel om pengar bland vuxna.....	35
Samband mellan olika tobaks- och nikotinprodukter.....	36
Referenser.....	37

Citera gärna publikationen som:

Zetterqvist M. Tobaks- och nikotinutvecklingen i Sverige 2023. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 220.

Sammanfattning

Under de senaste 100 åren har tobaksbruket i Sverige till stor del dominerats av cigaretter och snus. Cigaretter var som populärast efter andra världskriget. Därefter har det minskat stadigt och är nu nere på historiskt låga nivåer. Snus var populärt i början på 1900-talet, för att sedan minska till rekordlåga nivåer på 1960-talet. Därefter har användandet ökat. Under det senaste årtiondet har dock landskapet på tobaksområdet förändrats mycket. Det har skett ett skifte där nya tobaksfria nikotinprodukter, så som vitt snus och vejps, har börjat utgöra en allt större del av användandet. Sammantaget har därför tobaks- och nikotinanvändningen ökat under de senaste 10 åren.

I takt med att tobaksrökningen har minskat, har också de efterföljande skadorna minskat. Bland annat är det färre personer som dör i lungcancer. Även förekomsten av KOL minskar. Därtill uppger allt färre att de påverkats negativt av en närståendes rökning. Vad gäller hälsoriskerna med snus är de mindre än hälsoriskerna för rökning. Det finns dock dokumenterade risker. Högkonsumtion av snus har bland annat visats öka risken för diabetes typ 2, samt en ökad risk att dö efter en hjärtinfarkt. Några studier visar även på en ökad risk för vissa cancersorter. Vad gäller vejping är det ett så pass nytt fenomen att de långsiktiga effekterna fortfarande är okända. Detsamma gäller för det vita snuset. Såväl vitt snus som vejps innehåller dock (oftast) nikotin. Nikotin är beroendeframkallande och kan på kort sikt påverka hjärta och kärl genom att höja blodtrycket och försämra blodkärlens funktioner.

I Sverige är tillgängligheten till tobak och nikotin generellt sett hög. Tillgängligheten till de mer traditionella tobaksprodukterna, cigaretter och tobakssnus, har i viss mån minskat. Till exempel har antalet försäljningsställen av tobak minskat, liksom resandeförseeln och smuggelköp av tobak. Samtidigt har priset på tobak ökat kraftigt under de senaste 20 åren. Vad gäller ungdomar har andelen som uppger att de köpt cigaretter själva, eller kan få tag på det inom 24 timmar, minskat. Däremot har tillgängligheten till de nya nikotinprodukterna ökat. Det har tillkommit försäljningsställen av e-cigaretter och andra tobaksfria nikotinprodukter, som inte kräver tillstånd för att få sälja. Den ekonomiska tillgängligheten är dessutom högre, då tobaksfria nikotinprodukter inte beskattas lika högt som tobaksprodukter. Sammanfattningsvis tyder detta på att tillgången till traditionella tobaksprodukter har minskat samtidigt som tillgången till de nya nikotinprodukterna har ökat.

Vad gäller könsskillnader i användningen har det historiskt varit vanligare med tobak bland män. När cigaretrökning blev populärt efter andra världskriget var det främst bland männen, kvinnorna började röka först senare. Sedan slutet av 1970-talet har rökningen dock minskat bland både män och kvinnor. Idag finns inga nämnvärda könsskillnader. Bland skolungdomar är det dock fortfarande

vanligare att flickor röker. Större könsskillnader syns för snuset, som länge varit tydligt mansdominerat. Under den senaste 10-årsperioden har snusandet framför allt ökat bland kvinnor. Därmed har könsskillnaderna minskat. Tittar man på specifikt vitt snus är könsskillnaderna i princip raderade. För vejping är könsskillnaderna inte lika tydliga. Sammantaget är det dock fortfarande vanligare att män använder tobak eller nikotin.

Konsumtionen är också vanligast i den yngre delen av befolkningen. Såväl andelen rökare som andelen snusare och vejpare är högst bland gymnasieelever och unga vuxna i åldrarna 17–29 år. Detta är särskilt tydligt för vitt snus som är mer än tre gånger så vanligt bland unga vuxna än i övriga åldersgrupper. Framför allt är det vanligt att man använder tobak eller nikotin ibland, medan det till exempel är vanligare med daglig rökning i de äldre åldersgrupperna.

Vad gäller sociala skillnader är de tydliga för rökning. Historiskt sett var rökningen vanligt förekommande i överklassen. Nedgången har dock inte varit lika kraftig i alla samhällsgrupper. Det gör att bilden nu är den omvända. Det är till exempel betydligt vanligare att röka dagligen bland personer med kortare utbildning, låg inkomst, som är arbetssökande eller ensamstående, samt bland utrikesfödda. Vidare är det vanligare med rökning bland ungdomar som trivs dåligt i skolan, skolkar mycket, upplever många psykosomatiska besvär eller går på skolor med låg andel högt utbildade föräldrar. För snuset syns inte lika tydliga sociala skillnader.

Det finns också skillnader i användandet mellan olika regioner i Sverige, samt mellan olika länder. Vad gäller de regionala skillnaderna är de störst för snus användningen. Snuset är generellt sett vanligare i de nordligare delarna av landet, liksom i landsbygdskommuner och län med lägre folktäthet. Rökningen uppvisar inte lika tydliga geografiska skillnader. Länen med störst andel rökare varierar ofta från år till år. Ur ett internationellt perspektiv utmärker sig Sverige med en betydligt lägre nivå av rökare än i de flesta andra länder i Europa. Läger man till snus hamnar Sverige däremot på mer likartade nivåer av tobaks användning.

Avslutningsvis undersöktes om det är vanligare att tobaks-/nikotinanvändare också dricker alkohol, använder narkotika eller spelar om pengar. Resultaten är tydliga. Det är betydligt vanligare bland rökare respektive snusare, än bland andra, att även använda andra substanser och spela om pengar. Detta syns både bland ungdomar och i den vuxna befolkningen. Tydligast var sambandet mellan rökning och narkotikaanvändning. Det vill säga, bland rökare är det betydligt vanligare att använda narkotika, jämfört med icke-rökare.

Inledning

Människans bruk av tobaksprodukter kan spåras så långt som 12 000 år tillbaka, till slutet av istiden. Tobak odlades i Nord- och Mellanamerika och bruket spred sig sedan till Europa för omkring 500 år sedan. Vid 1600-talets början nådde tobaksbruket Sverige, där det snabbt spred sig. Under 1700-talet gjordes ansträngningar, påbjudna av kung Fredrik I, för att Sverige skulle bli självförsörjande på tobak. Tobak användes vid den här tiden på flera sätt, men under denna period blev luktsnuset på modet. Under 1800-talet förändrades snusvarnorna. Man började nu lägga en prilla under läppen i stället för att som tidigare snusa i näsan. Medan luktsnuset användes av både kvinnor och män, främst i överklassen, blev munsnuset ett njutningsmedel bland arbetarklassens män (Snus- och tändsticksmuseum u.å.; Bergström, 2020; Jonson, 2020).

I början av 1900-talet var munsnuset den vanligaste tobaken i Sverige. Under andra världskriget blev cigarettroking populärt och tog över som den mest använda tobaksprodukten. Snus blev omodernt och låg under 1960-talet på så låga nivåer att man började tala om att lägga ner snustillverkningen, som vid den här tiden var förstatligad (Snus- och tändsticksmuseum u.å.). Under 1960-talet kom de första rapporterna om rökningens skador (Socialstyrelsen, 1986) och sedan 1980-talet har rökningen minskat stadigt. Snusandet har återigen ökat, särskilt under de senaste åren. Sedan några år tillbaka är snus den vanligaste tobaks-/nikotinprodukten i Sverige (Zetterqvist, 2023). Under de allra senaste åren har utvecklingen på området framför allt drivits på av de så kallade nya nikotinprodukterna, som vitt snus och e-cigarett/vejps.

Det är idag väl känt att tobaksrökningen orsakar stora hälsoproblem i befolkningen. Det är en av de främsta påverkansbara hälsoriskerna i Europa. Hälsoriskerna med snus är inte lika tydligt fastställda, även om det finns risker kopplade till bruket. I Sverige är det övergripande målet för tobakspolitiken att minska bruket av all tobak och förhindra att minderåriga börjar använda tobak eller nikotin (Skr. 2021/22:213). Med tanke på de betydande negativa effekter som tobaksrökningen medför, och de politiska ambitionerna att minska tobaksanvändningen, är det angeläget att följa konsumtionens utveckling.

I den här rapporten beskrivs tobaks- och nikotanutvecklingen i Sverige utifrån flera statistikkällor från olika myndigheter, organisationer och företag. Kombinationen av olika källor används för att skapa en så bred och tillförlitlig bild som möjligt av utvecklingen och nuläget. För att läsa mer om de källor som ligger till grund för resultaten hänvisas till respektive originalkälla.

Några viktiga historiska händelser och beslut

I tidigare rapporter har en kronologisk presentation av viktigare tobakspolitiska händelser och beslut under 1900–2014 presenterats. Eftersom denna historiska lista finns att tillgå i Drogutvecklingen i Sverige 2014 (CAN Rapport 144), berörs nedan endast händelser som inträffat efter den publikationen.

2016

EU:s tobaksproduktdirektiv (2014/40/EU) införlivas i Sverige. Sedan i maj 2016 krävs till exempel hälsovarningar med både bild och text på cigarettpaket och förbud mot olika smaktillsatser i cigaretter och rulltobak.

Regeringen ställer sig bakom målet om ett rökfritt Sverige 2025, som innebär att färre än 5 procent ska röka dagligen detta år.

2017

Ny lag om elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare (2017:425). Med den nya lagen införs bland annat en åldersgräns på 18 år, marknadsföringsregler, krav på hälsovarningar och anmälan om försäljning.

2019

Ny lag om tobak och liknande produkter (2018:2088). Lagen ersätter tobakslagen från 1993 (1993:581) och lagen om e-cigaretter från 2017 (2017:425). Med den nya lagen utvidgas bland annat rökförbudet till att omfatta fler miljöer och produkter. Dessutom införs tillståndsplikt för att sälja tobak.

2021

EU-kommissionen presenterar en europeisk plan för att besegra cancer. I planen presenteras målet om en tobaksfri generation till 2040, som innebär att färre än 5 procent i EU ska använda tobak eller nikotin detta år.

2022

Ny lag om tobaksfria nikotinprodukter (2022:1257). Lagen innebär bland annat åldersgräns på 18 år för köp av vitt snus och förbud mot att marknadsföra produkterna mot personer under 25 år.

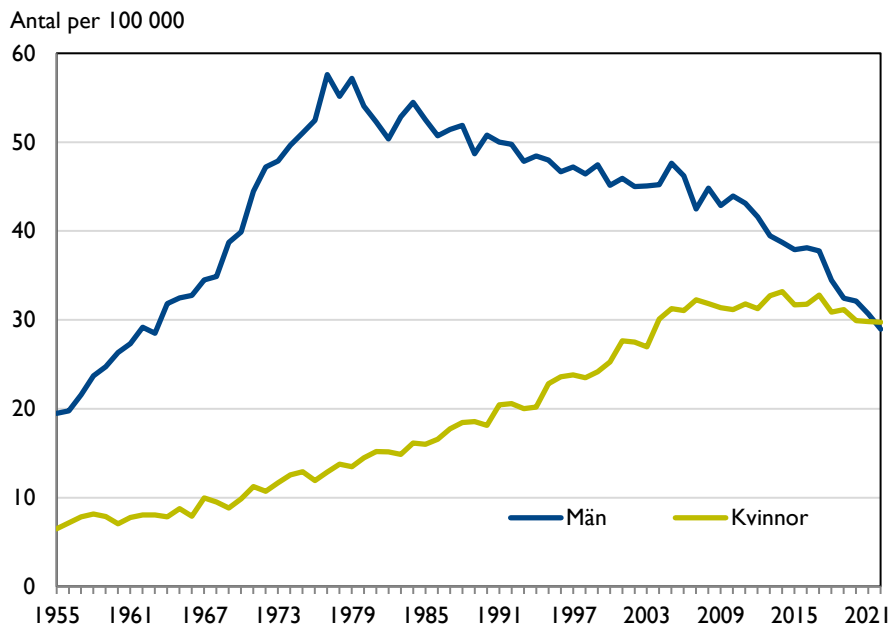
Skador

Nikotin, som finns i tobaksplantan, är ett akuttoxiskt och starkt beroendeframkallande ämne. Nikotin påverkar på kort sikt hjärta och kärl genom att höja blodtrycket och försämra blodkärlens funktioner. Dessa effekter på hjärta och kärl kan i förlängningen bidra till en ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar. Det finns begränsat med kunskap om nikotinetns långsiktiga hälsorisker, bland annat på grund av metodologiska begränsningar med att isolera effekterna av nikotin i olika tobaks- och nikotinprodukter (Folkhälsomyndigheten, 2023). Något som dock alla nikotinprodukter har gemensamt är att de är beroendeframkallande. Att leva med ett beroende innebär ofta en nedsatt livskvalitet. Nedan följer en beskrivning av det aktuella kunskapsläget om hälsoriskerna med rökning, snusning respektive vejpning.

Hälsorisker med cigarettrökning

Förutom nikotin innehåller tobaksröken många andra ämnen som påverkar kroppen negativt. Sammanlagt innehåller tobaksröken drygt 7000 kemikalier, varav hundratals är skadliga och minst 69 är kända för att orsaka cancer (U.S. Department of Health and Human Services, 2010). Tobaksrökning har identifierats som en riskfaktor för flertalet sjukdomar som lungcancer, KOL och hjärt- och kärlsjukdomar. Enligt skattningar för åren 2010–2012 dödade rökningen omkring 12 000 personer varje år i Sverige (Socialstyrelsen, 2014). Rökningen uppskattas stå för omkring 8 procent av den totala sjukdomsördan i Sverige. Det är mer än dubbelt så mycket som sjukdomsördan för alkohol- och narkotikaanvändning tillsammans (Agardh, m.fl. 2014).

Rökning orsakar majoriteten av all lungcancer (Cancerfonden, 2023). Det var den cancerform som orsakade flest dödsfall bland kvinnor år 2021 (Folkhälsomyndigheten, 2023). I figur 1 redovisas antalet dödsfall per 100 000 invånare orsakade av lungcancer i Sverige sedan 1955 (Socialstyrelsen, 2023). I och med att flera av de allvarliga skadorna av rökning uppkommer först efter en tid, sker en viss eftersläpning i dödsorsaksstatistiken jämfört med konsumtionsstatistiken. I figuren syns effekten av att andelen rökande män var hög under 1940-talet och till slutet av 1960-talet. Mellan 1955 och slutet av 1970-talet ökade antalet dödsfall av lungcancer bland män kraftigt. Därefter vände kurvan neråt som en följd av att rökningen bland män hade börjat minska. Bland kvinnor var antalet dödsfall orsakade av lungcancer länge på väg uppåt. Denna uppgång stannade av runt 2010 och har minskat något under de senaste åren. Numera är det ungefär lika vanligt med lungcancer bland kvinnor och män.

Figur 1. Antal döda i lungcancer per 100 000 invånare och år. Åldersstandardiserat. 1955–2022. (Tabell 1).

KOL - kroniskt obstruktiv lungsjukdom – är en annan sjukdom som kan drabba rökare. KOL påverkar främst lungorna och luftvägarna och leder bland annat till att man får svårare att andas och orkar mindre (1177 vårdguiden, 2021). Enligt Socialstyrelsen lever mellan 400 000–700 000 personer med KOL i Sverige och omkring 3 000 personer dör årligen till följd av detta (Socialstyrelsen, 2018). I takt med att allt färre personer röker har också förekomsten av KOL minskat under senare år (Folkhälsomyndigheten, 2023).

Utöver de omfattande hälsomässiga skador som drabbar rökarna själva, påverkar rökningen även omgivningen. I en studie genomförd av Karolinska institutet och WHO, publicerad i tidskriften *The Lancet*, beräknades den passiva rökningen orsaka cirka 600 000 för tidiga dödsfall i världen år 2004. Totalt kunde cirka 1 procent av världens alla dödsfall relateras till passiv rökning (Oberg, m.fl., 2011). I CAN:s undersökning *Vanor och konsekvenser* uppger omkring 7 procent av Sveriges befolkning 17–84 år att de påverkats negativt eller mycket negativt av att en person som finns i deras liv röker (Sundin, 2023). I takt med att rökning har blivit mindre vanligt, har också andelen som upplever negativa konsekvenser av andras bruk minskat.

Hälsorisker med snus

Hälsoeffekterna av snus är inte lika tydligt fastställda som hälsoeffekterna av rökning. Till skillnad från rökningen har det svenska snuset inte hela världen som forskningsfält, eftersom användningen inte är lika utbredd globalt. De studier som finns tyder dock på att snus är mindre skadligt än cigaretter, men att det finns dokumenterade risker. Förutom att det kan ge permanenta skador på tandköttet påverkar det även kroppen på olika sätt. En omfattande systematisk litteraturöversikt som norska Folkehelseinstituttet gjorde 2019 visade att det finns ett samband mellan högkonsumtion (5 dosor eller mer i veckan) och typ 2 diabetes, samt en ökad risk att dö efter en hjärtinfarkt eller stroke (Folkehelseinstituttet, 2019).

Sambandet mellan snusning och cancer är inte helt entydigt. Några studier tyder på en ökad risk för enskilda cancerformer, såsom cancer i ändtarmen. För flera andra cancerformer är underlaget för osäkert för att avgöra om det finns ett samband eller inte (Folkhälsomyndigheten, 2023). I en systematisk litteraturöversikt över sambandet mellan snus och cancer, som norska Folkhälsoinstitutet gjorde 2023, drog man slutsatsen att snus troligtvis ökar risken för cancer i matstrupen och bukspottkörteln (Valen m.fl., 2023). Studier har även visat på en ökad risk för att dö efter en cancerdiagnos om man snusar (Valen m.fl.; Folkhälsomyndigheten, 2023). I och med att snus historiskt sett har varit ovanligt bland kvinnor är mycket av forskningen enbart gjord på män. Studier har dock visat att snusanvändning under graviditeten bland annat kan öka risken för att föda för tidigt (Folkhälsomyndigheten, 2023).

Hälsorisker med vejping

Vejping är fortfarande ett relativt nytt fenomen. De långsiktiga hälsoeffekterna är därmed okända. Men liksom snus innehåller vejps ofta nikotin som är beroendeframkallande och påverkar kroppen på olika sätt. Användningen kan rubba hjärtrytmen, försämra blodkärlens funktioner och tillfälligt höja blodtrycket, vilket i förlängningen kan bidra till en ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar. Studier tyder också på att användningen kan irritera luftvägarna och förvärra astmabesvär (Folkhälsomyndigheten, 2023). WHO publicerade 2016 en rapport om riskerna med vejping. I den konstaterade de att ångorna innehåller ett stort antal olika ämnen, varav många är giftiga och har kända hälsoeffekter. Det krävs dock mer forskning kring hälsoriskerna, inte minst effekterna av långvarig användning.

Tillgänglighet

Den ekonomiska och fysiska tillgängligheten till olika tobaks- och nikotinvanor är av betydelse för användningen. Politiskt har man arbetat mycket med att begränsa tillgängligheten, bland annat genom höjda skatter och krav på återförsäljarna. I följande avsnitt beskrivs hur tillgängligheten har förändrats över tid vad gäller antal försäljningsställen, pris, anskaffning av obeskattad tobak, samt tillgängligheten bland ungdomar.

Försäljningsställen

Den fysiska tillgängligheten till tobak är fortfarande generellt sett hög i Sverige. Det går att köpa tobak på en mängd platser, så som mataffärer, kiosker, bensinstationer och över internet. Antalet försäljningsställen av tobak har visserligen minskat med en dryg fjärdedel under 2006–2018 (Folkhälsomyndigheten, 2020). Sedan tillståndsplikten för att få sälja tobak infördes 2019 har antalet försäljningsställen minskat ytterligare (Folkhälsomyndigheten, indikatorlabbet). Det finns dock fortfarande cirka 8 000 försäljningsställen av tobak. Detta kan jämföras med antalet Systembolagsbutiker som finns på omkring 500 platser runtom i landet, plus ungefär lika många ombud (Systembolaget, 2021). Den fysiska tillgängligheten till tobak får alltså fortfarande anses vara hög.

Utöver tillstånd för att få sälja tobak krävs även att man som säljare anmäler till kommunen om man vill sälja e-cigarett/vejs eller vitt snus. Vad gäller antalet försäljningsställen av e-cigarett och påfyllningsbehållare har det ökat från 755 år 2017 till 1287 år 2021 (Folkhälsomyndigheten, indikatorlabbet). Anmälningsplikten för få sälja vitt snus har endast funnits sedan 1 augusti 2022. Det finns ännu ingen sammanställd statistik över dessa försäljningsställen. Detta, tillsammans med att det troligtvis finns en överlappning mellan de som säljer tobak respektive tobaksfria nikotinprodukter, gör det svårt att säga något om den totala utvecklingen.

Realprisutvecklingen

Genom att studera realprisutvecklingen på tobak är det möjligt att få en uppfattning om hur den ekonomiska tillgängligheten har utvecklats. Utöver de årliga skattehöjningarna, för att justera för inflationen, så har punktskatten på cigaretter och tobakssnus höjts flertalet gånger sedan 90-talet. I tabell 2 redovisas ett realprisindex på cigaretter och snus inom detaljhandeln under åren 2000–2022 (SCB, 2023). Priset för både cigaretter och snus har ökat kraftigt under de senaste 20 åren. Priset på cigaretter har ökat med cirka 55 procent, medan priset på snus nästan har fördubblats. Den kraftigaste prisökningen för snus skedde dock under 00-talet. Under 10-talet är det cigaretterpriserna som har ökat mest. År

2022 syntes för första gången sedan 2000 en liten nedgång i de reala priserna för både cigaretter och snus.

I dessa redovisningar ingår inte det vita snuset i och med att det klassas som tobaksfritt och därmed inte är belagt med tobaksskatt. Vitt snus är i stället belagd med nikotinskatt. Det vita snuset beskattas betydligt lägre än tobakssnuset; 200 kr/kg jämfört med 508 kr/kg. Det har alltså under senare år tillkommit produkter på marknaden som kan säljas billigare än den traditionella tobaken.

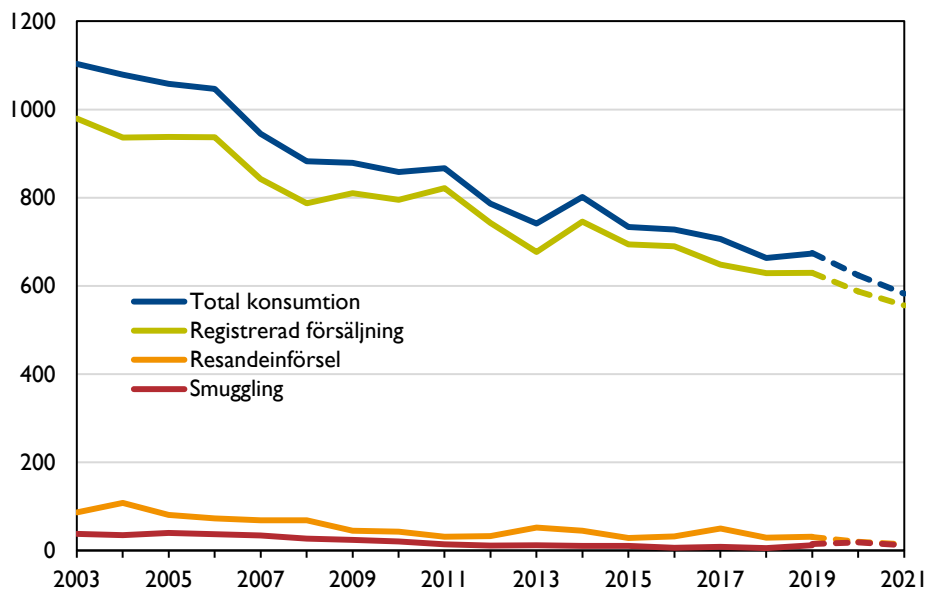
Resandeförsel och smuggelköp

En farhåga när skatterna på tobak höjs är att det ska leda till en ökad konsumtion av billigare tobak som inte är beskattad i Sverige, så som smuggeltobak eller tobak man fört med sig hem i samband med en resa. Under 1998 uppskattades cirka 20 procent av totalmarknaden av cigaretter komma från taxfreehandeln. Därtill uppskattades cirka 2 procent komma från gränshandel med Danmark och cirka 5 procent från köp av smuggelcigaretter (Persson, 1999). Det innebär att den legala och beskattade svenska marknaden uppskattades uppgå till 72 procent vid mätningen 1998. Efter indikationer på en ökande svart marknad för smuggelcigaretter, med bland annat kraftigt ökade tullbeslag, sänktes punktskatten för tobak detta år. Den 1 juli 1999 avskaffades taxfree-försäljningen inom EU. Tillsammans bidrog dessa faktorer troligtvis till den uppgång av inhemsk försäljning som redovisas mellan 1998 och 1999.

Sedan 2003 beräknas den oregistrerade tobaksanskaffningen kontinuerligt i de så kallade Monitormätningarna (Ramstedt, 2022). Under åren 2003–2021 har den oregistrerade anskaffningen minskat och numera skattas den till 5 procent av den totala försäljningen i Sverige (drygt 2 procent resandeförsel och 2 procent smuggelcigaretter) (figur 2). Konsumtionen av cigaretter i Sverige har minskat med 47 procent och nedgången berör både registrerade (-43 procent) och oregistrerade cigaretter (-79 procent). Detta tyder på att den minskade försäljningen av beskattade cigaretter under de senaste 20 åren inte har ersatts av oregistrerade köp.

Antal cigaretter

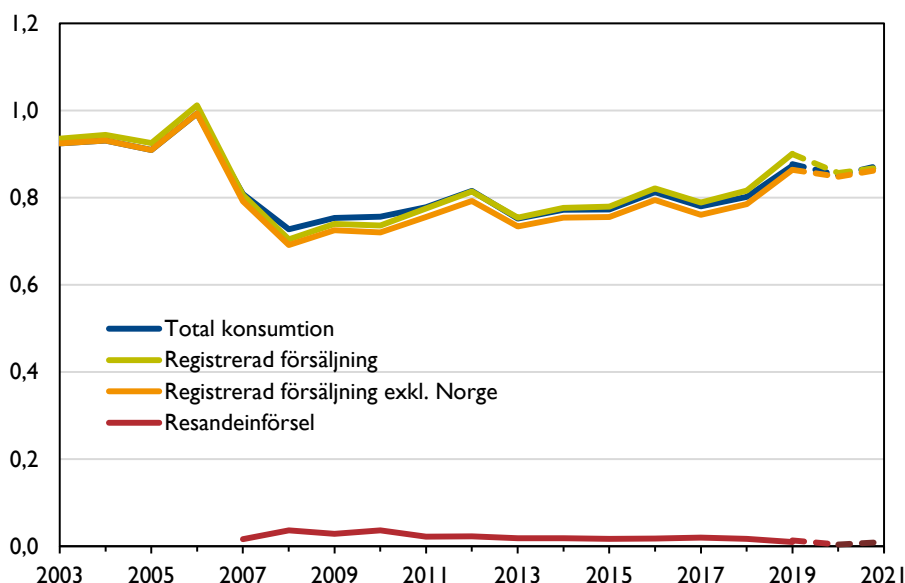

Figur 2. Årlig cigarettkonsumtion per invånare 15 år och äldre, fördelat på registrerad och oregistrerad försäljning. Antal cigaretter. 2003–2021. (Tabell 3).

För smuggelcigaretter finns statistik över tullens beslag sedan en lång tid tillbaka. Från och med 1970 och fram till 1995 beslagtogs tullen som högst 6 miljoner cigaretter under ett år. Sedan skedde en markant uppgång (tabell 5). Några år framåt beslagtogs i genomsnitt närmare 40 miljoner cigaretter per år. Detta tros bero på de kraftiga prishöjningarna under åren 1996–97 (Persson, 1999). Därefter har antalet beslagtagna cigaretter fluktuerat omkring 20–40 miljoner, med undantag av toppåren 2009 och 2010 då beslagen ökade till 57 respektive 77 miljoner cigaretter (Tullverket, 2023). År 2022 sjönk dock antalet beslagtagna cigaretter åter till 6 miljoner.

Vad gäller snus minskade den legala snusförsäljningen efter skattehöjningen 2007 (figur 3). Det skedde parallellt med en tilltagande försäljning av smugglat snus (Sohlberg 2012). Beräkningarna av smugglat snus, som mättes i Monitormätningarna, baserades dock på svar från extremt få personer. Därför är det stor osäkerhet kring dessa uppgifter. Det är också anledningen till att köp av smuggelsnus inte längre mäts i Monitormätningarna. Under den senaste 10-årsperioden har andelen registrerad snusförsäljning utgjort mellan 98–100 procent av all snusförsäljning. Resterande utgörs av resandeförsel (Ramstedt, 2022).

Antal kg

Figur 3. Årlig konsumtion av tobakssnus per invånare 15 år och äldre, fördelat på registrerad och oregistrerad försäljning. Antal kg. 2003–2021. (Tabell 4).

Tillgängligheten bland ungdomar

I CAN:s nationella skolundersökning får ungdomarna svara på ett antal frågor om hur de får tag på tobak och hur lättillgänglig de upplever att den är. Sedan 1997 (då 18-årsgräns infördes) har andelen tobaksanvändare i nian som uppger att de köpt tobaken själva minskat (Zetterqvist, 2022). År 1997 uppgav 57 procent av rökarna att de köpt cigaretterna själva. Idag har andelen minskat till 24 procent. Även för köp av snus har denna andel minskat - från 61 till 39 procent. Samtidigt har andelen som uppger att de fått tobaken från sina föräldrar minskat medan andelen som köper smuggelcigaretter ökat något. Det absolut vanligaste sättet för ungdomar att få tag på tobak idag är dock genom kompisar.

Av skolundersökningen framkommer också att den upplevda tillgängligheten har minskat (Zetterqvist, 2022). Bland niondeklassare har andelen som uppger att de kan få tag på cigaretter inom 24 timmar minskat från 45 procent år 2012 till 37 procent år 2022. Motsvarande nedgång bland elever i gymnasiets år 2 är 67 till 57 procent. Den upplevda tillgängligheten av snus började mätas 2022. Då uppgav 45 procent av niondeklassarna och 63 procent av gymnasieeleverna att de kunde få tag på snus inom 24 timmar. Enligt ungdomar är det alltså lättare att få tag på snus än cigaretter.

Här kan också tilläggas att när den senaste undersökningen genomfördes, våren 2022, fanns det ingen lagstadgad åldersgräns för försäljning av vitt snus. Det fanns inte heller några regler kring marknadsföring utan det bedrevs omfattande reklam för dessa produkter. I en del fall var marknadsföringen tydligt riktat mot yngre (SOU 2021:22). I och med den nya lagstiftningen kring tobaksfria nikotinprodukter, som trädde i kraft sommaren 2022, är det numera förbjudet att marknadsföra produkterna mot personer under 25 år. Reklamen får inte vara uppsökande eller uppmana till bruk (SFS 2022:1257). Detta, tillsammans med införandet av åldersgräns, kommer troligtvis minska tillgängligheten till tobaksfria nikotinprodukter bland unga.

Användningen i befolkningen

I det här avsnittet beskrivs hur rökningen, snusningen samt användningen av nya nikotinprodukter har utvecklats över tid i Sverige. För varje tobaksprodukt beskrivs utvecklingen först bland ungdomar och därefter bland vuxna.

Rökning

Utvecklingen bland ungdomar

I CAN:s nationella skolundersökning har cigarettökningen bland niondeklassare följts sedan 1970-talet (tabell 6). Det var vanligast att röka cigaretter på mitten av 1970-talet. Då rökte 30 procent, antingen dagligen/nästan dagligen eller sporadiskt. Sedan dess har rökningen minskat kraftigt (figur 4 på sida 18). Särskilt stor har nedgången varit under 2010-talet. I 2022 års mätning uppgav 9 procent av niorna att de rökte. Det är vanligare att niondeklassare röker sporadiskt (7 procent) än dagligen/nästan dagligen (2 procent) (figur 5 på sida 18).

Sedan 2004 mäts rökningen bland elever i gymnasiet år 2 i CAN:s nationella skolundersökning. Även bland gymnasieeleverna har andelen som röker minskat under 2010-talet (figur 4 på sida 18). År 2012 rökte 30 procent frekvent eller sporadiskt (tabell 6). Tio år senare var nivåerna nere på 20 procent. Även bland gymnasieeleverna var majoriteten sporadiska användare (17 procent) jämfört med dagliga/nästan dagliga (3 procent) (figur 5 på sida 18). Majoriteten av ungdomarna som röker uppger att de vill sluta, men de flesta vill inte göra det nu, utan i framtiden (Zetterqvist, 2022).

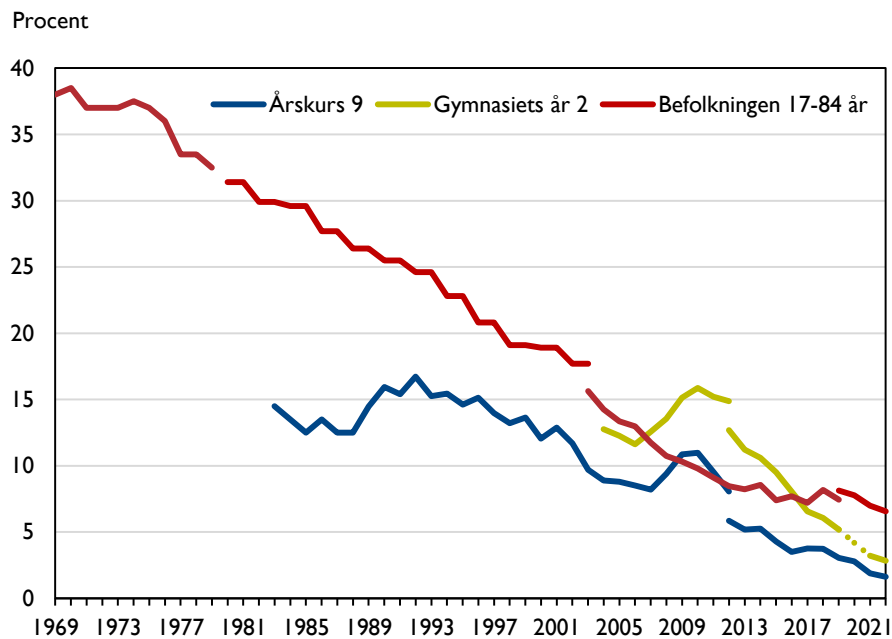
Utvecklingen bland vuxna

Den första rökvanundersökningen i den vuxna befolkningen genomfördes år 1946 av Svenska Gallupinstitutet, på uppdrag av det dåvarande statliga Tobaksmonopolet (Socialstyrelsen, 1986). Då var det omkring 50 procent av männen och 9 procent av kvinnorna som rökte tobak regelbundet. Knappt två decennier senare, 1963, hade rökningen mer än fördubblats bland kvinnorna enligt en studie från SCB (SCB, 1965). Nästan var fjärde kvinna (23 %) rökte då dagligen, medan andelen män som rökte var oförändrad. Medan det nästan uteslutande handlade om cigarettökning bland kvinnorna så var även rökning av pipa förhållandevis populärt bland männen.

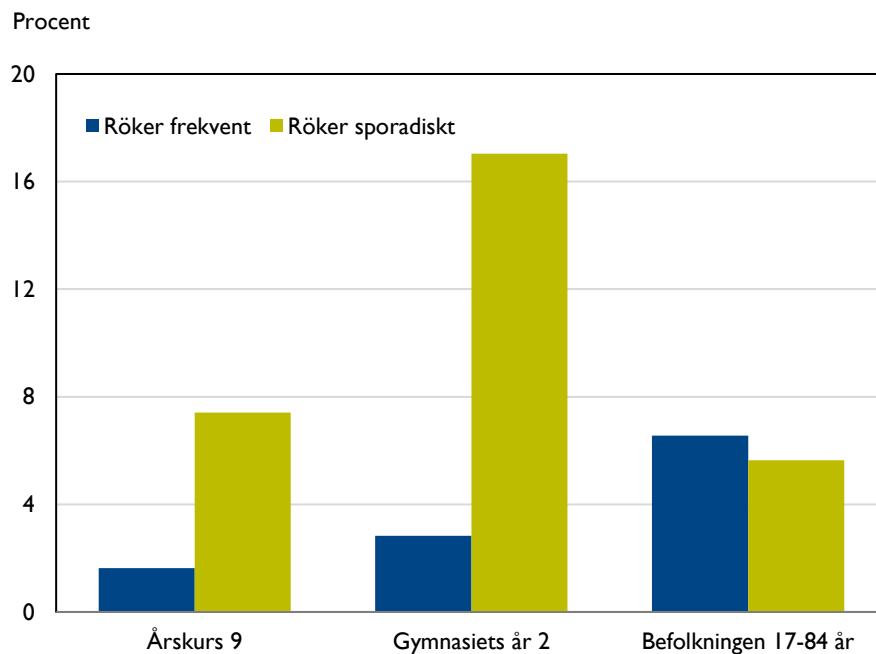

Under 1960-talet började de första rapporterna om rökningens skador komma (Socialstyrelsen, 1986). Under tidigt 1970-tal började rökningen att minska bland männen. Nedgången bland kvinnor startade några år senare, i slutet av 70-talet. Sedan dess har rökningen minskat stadigt bland både män och kvinnor enligt olika undersökningar (figur 4) (Socialstyrelsen, 1986; SCB, 2018; Folkhälsomyndigheten, 2022; Zetterqvist, 2023). Nedgången berör såväl cigaretter som annan röktobak.

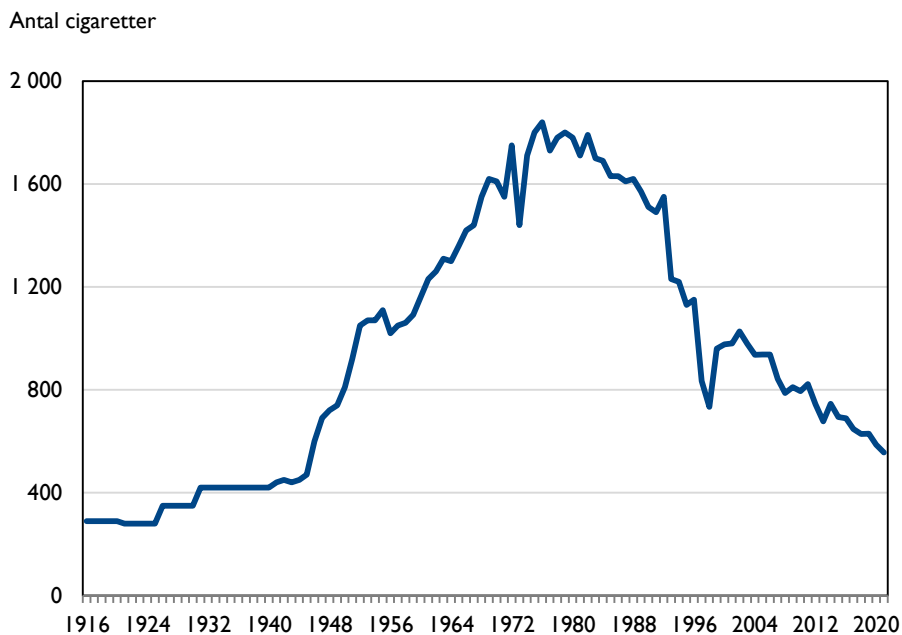
År 2022 rökte omkring 7 procent av befolkningen cigaretter dagligen och 6 procent var sporadiska rökare, enligt Monitormätningarna (figur 5). Det är dock endast dagligrökningen som har minskat. Den sporadiska rökningen har varit mer eller mindre oförändrad sedan SCB började mäta den på 1980-talet (tabell 7). Fortsätter dagligrökandet att minska i samma takt som det gjort de senaste åren är målet att färre än 5 procent ska röka dagligen år 2025 möjligt att uppnå. Förutom att andelen som röker har minskat, så har även mängden cigaretter som dagligrökarna uppger att de rökt minskat. En dagligrökare idag röker i genomsnitt cirka 15 cigaretter färre per vecka jämfört med en dagligrökare för 20 år sedan (Zetterqvist, 2023).

Figur 4. Andelen dagligrökare bland elever i årskurs 9, gymnasiets år 2 och befolkningen 17–84 år (inkl. nästan dagligen bland ungdomar). 1969–2022. (Tabellerna 6–7).

Figur 5. Andelen som röker frekvent respektive sporadiskt bland elever i årskurs 9, gymnasiets år 2 och befolkningen 17–84 år. 2022. (Tabellerna 6–7).

Figur 6. Årlig cigarettkonsumtion per invånare 15 år och äldre. Registrerad försäljning. Antal cigaretter. 1916–2021. (Tabell 3).

Ett annat sätt att studera utvecklingen av rökandet på är att titta på försäljningsstatistiken över cigaretter som säljs (och beskattas) i Sverige (figur 6). Fram tills andra världskrigets slut översteg den årliga konsumtionen av cigaretter aldrig 500 cigaretter per person 15 år och äldre (Socialstyrelsen 1986). Efter andra världskriget skedde dock en kraftig försäljningsökning. År 1976 nådde ökningen sin kulmen. Detta år såldes över 1 800 cigaretter per person. Av figur 6 framgår att cigarettförsäljningen därefter har minskat kraftigt. År 2021 var den nere på 556 cigaretter per person och år (Ramstedt, 2022).

Snusning

I detta avsnitt beskrivs användningen av snus bland ungdomar och vuxna i den svenska befolkningen. Snus används som ett övergripande begrepp och omfattar såväl traditionellt tobakssnus som det nya vita snuset.

Utvecklingen bland ungdomar

Snusandet bland niondeklassare har följts i CAN:s nationella skolundersökning sedan 1970-talet. Under den studerade perioden var det vanligast att snusa under 70-talet (tabell 9). Därefter har andelen niondeklassare som snusar minskat mer eller mindre kontinuerligt, med undantag av perioden runt millennieskiftet. Nedgången planade dock ut i mitten på 10-talet (figur 7 på sida 21). Under de senaste åren syns kraftiga uppgångar. De senaste sex åren har andelen niondeklassare som snusar fördubblats. År 2022 snusade 11 procent antingen

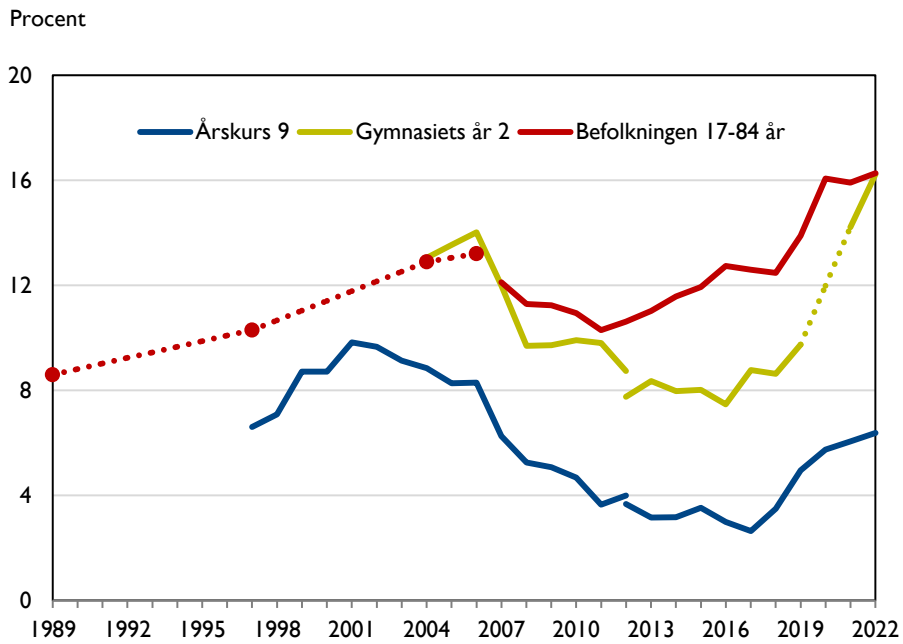

dagligen/nästan dagligen eller sporadiskt (tabell 9). Det är ungefär lika vanligt att niondeklassare snusar dagligen/nästan dagligen (6 procent) som sporadiskt (5 procent) (figur 8).

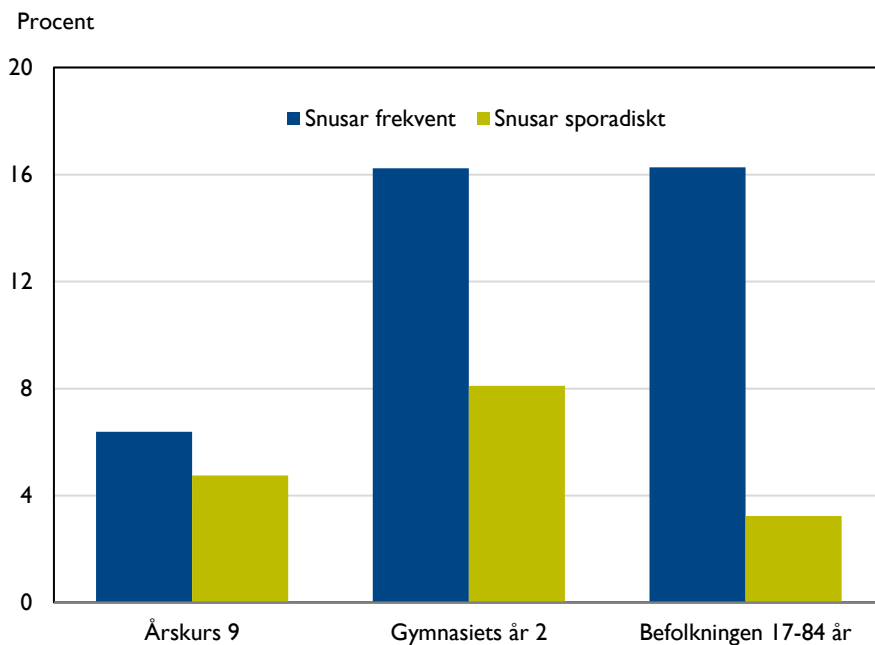
Sedan 2004 mäts även snusandet bland elever i gymnasiets år 2 i CAN:s nationella skolundersökning. Liksom bland niondeklassarna, minskade under 2000-talet andelen som snusar (figur 7). Men även här har trenden brutits och andelen som snusar har ökat de senaste åren. År 2012, när snusandet var som lägst, snusade 13 procent av gymnasieleverna (tabell 9). Tio år senare var motsvarande siffra 24 procent. Bland gymnasieeleverna är det vanligare att snusa dagligen/nästan dagligen (16 procent) än sporadiskt (8 procent) (figur 8). På frågan om man skulle vilja sluta snusa svarar ungefär hälften av skolungdomarna att de inte vill sluta. Det är alltså färre som vill sluta snusa än röka (Zetterqvist, 2022).

Utvecklingen bland vuxna

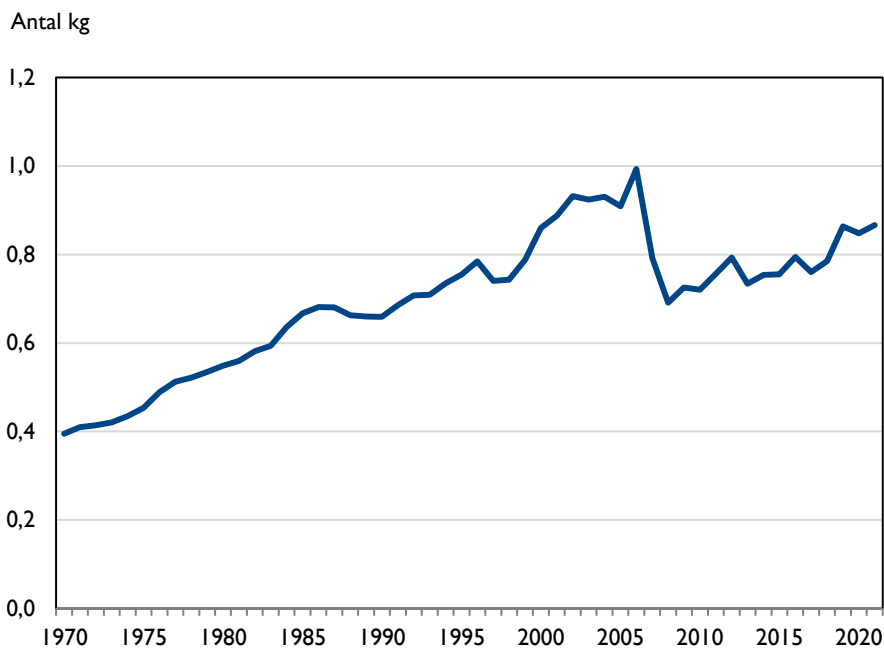
I början av 1900-talet var snus den vanligaste tobaksprodukten i Sverige. Efter andra världskriget minskade försäljningen. De lägsta nivåerna nåddes under 1960-talet (Snus- och tändsticksmuseum, u.å.). Därefter har försäljningen ökat. Snusvanorna bland vuxna har inte följts lika kontinuerligt som bland ungdomar, men i SCB:s undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) finns fyra mätpunkter mellan 1988 och 2006. Mellan dessa mätningar ökade snusandet från 9 till 13 procent dagligsnusare (figur 7). Därefter mäts användandet årligen i flera undersökningar. Efter en viss nedgång under 00-talet har snusandet under de senaste åren återigen ökat (Zetterqvist, 2023; Folkhälsomyndigheten, 2023; SCB, 2018). År 2022 var det 16 procent som snusade dagligen, vilket kan jämföras med 10 procent år 2011, enligt Monitormätningarna. Snus är numera den tobaks-/nikotinprodukten som flest använder i Sverige. De flesta som snusar gör det varje dag (figur 8). Det är ovanligare med sporadisk snusning, som har legat stabilt runt 3 procent sedan 1980-talet i SCB:s undersökningar (tabell 10).

Figur 7. Andelen dagligsnusare bland elever i årskurs 9, gymnasiets år 2 och befolkningen 17–84 år (inkl. nästan dagligen bland ungdomar). 1989–2022. (Tabellerna 9–10).

Figur 8. Andelen som snusar frekvent respektive sporadiskt bland elever i årskurs 9, gymnasiets år 2 och befolkningen 17–84 år. 2022. (Tabellerna 9–10).

Figur 9. Årlig konsumtion av tobakssnus per invånare 15 år och äldre. Registrerad försäljning. Antal kg. 1970–2021. (Tabell 4).

Vad gäller försäljningsstatistiken över mängden snus som säljs i Sverige finns det viss statistik så tidigt som 1939 (Socialstyrelsen, 1986). År 1939 såldes cirka 4 246 ton snus i Sverige. År 1968 hade mängden minskat till knappt 2 375 ton. Under de nästkommande fyra decennierna var uppgången i snusförsäljningen dock relativt stadig (figur 9). År 2007 och 2008 skedde tillfälliga och kraftiga nedgångar. Därefter har snusförsäljningen återigen ökat succesivt. Räknat per person 15 år och äldre låg den genomsnittliga försäljningen på 866 gram snus år 2021, vilket kan jämföras med 691 gram år 2008 (Ramstedt, 2022). I dessa beräkningar har den mängd som säljs till normmän skattats och exkluderats. Dessutom ingår inte vitt snus eftersom det saknas underlag för denna typ av beräkning (som baseras på tobaksskatten). Skulle detta snus ingå hade försäljningsuppgången varit brantare. En brantare uppgång hade också blivit resultatet om snuset omvandlades till antal dosor per person. Anledningen till detta är den långsiktiga övergången från det tyngre lössnuset till det lättare portionssnuset.

Nya nikotinprodukter

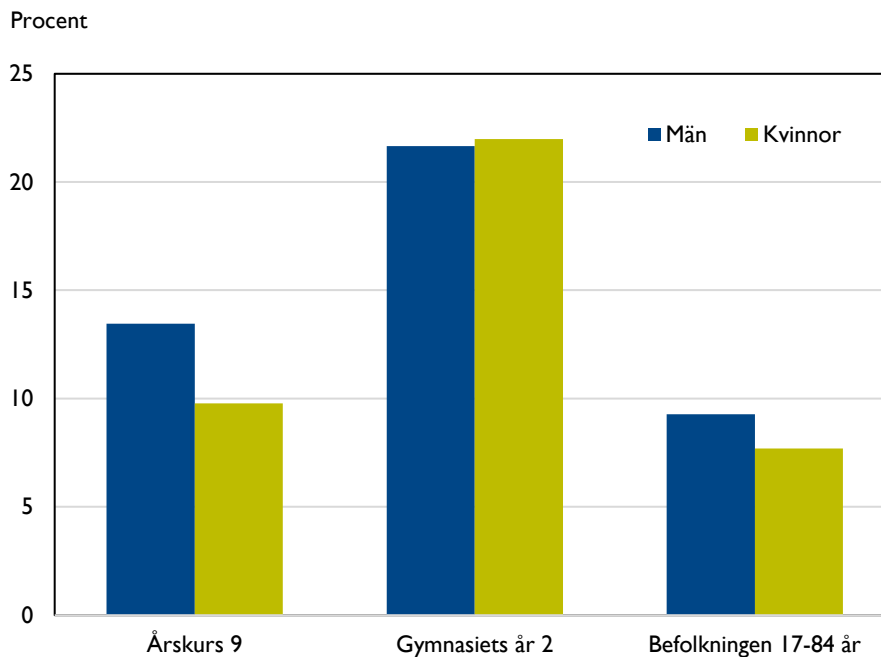
Under den senaste tioårsperioden är det framför allt andra nikotinprodukter än cigaretter och tobakssnus som har ökat i popularitet runt om i världen. De nikotinprodukter som har uppmärksammats mest i Sverige är e-cigaretter/vejps och vitt snus, men även i växande grad upphettade tobaksprodukter/heat-not-burn. I följande avsnitt presenteras användningen av vejps och vitt snus bland ungdomar och vuxna i Sverige. Det saknas idag nationell statistik över hur vanligt det är med upphettade tobaksprodukter. Det samlas dock just nu in inom ramen för CAN:s Monitormätningar och kommer att redovisas under 2024.

Vitt snus

Just nu formas mycket av snusutvecklingen i Sverige av det vita snuset som introducerades på den svenska marknaden år 2016. Det vita snuset innehåller nikotin. Till skillnad från det traditionella bruna snuset klassas det som tobaksfritt eftersom det inte innehåller tobaksblad, även om nikotinet utvunnits från tobaksplantan. Försäljningen av det vita snuset var fram till 1 augusti 2022 oreglerad, vilket bland annat innebär att det saknades en lagstadgad åldersgräns och regler kring marknadsföring.

Försäljningssiffror från Snusbolaget.se, som är en av de största återförsäljarna av snus, visar att försäljningen av vitt snus/nikotinportioner har ökat kraftigt sedan 2018. Bara under år 2022 ökade försäljningen av vitt snus på webbsidan med 49 procent, och året innan med 88 procent (Snusjournalen, 2023). Användningen av dessa produkter fångas till stor del in genom de ordinarie frågorna om snus i CAN:s undersökningar. Sannolikt är det vitt snus som till stor del ligger bakom de uppgångar som syns de senaste åren. Sedan 2021 mäts dock även användningen av specifikt vitt snus i separata frågor. År 2022 uppgav omkring 22 procent av niondeklassarna och 40 procent av gymnasieeleverna att de använt vitt snus någon gång (tabell 12). Det var en uppgång jämfört med året innan. Ungefär hälften av dessa hade använt det under den senaste månaden (figur 10).

Bland de ungdomar som hade använt vitt snus hade omkring en fjärdedel av pojkarna och en tredjedel av flickorna inte använt någon annan tobaks- eller nikotinprodukt innan de provade vitt snus för första gången (Zetterqvist, 2022). Det var dock vanligare bland pojkarna att ha använt tobakssnus innan. Bland flickorna var det vanligare att ha vejpåt eller rökt cigaretter innan. I en intervjustudie som Folkhälsomyndigheten lät göra frågade man ett urval av personer i åldrarna 13–19 år om hur de ser på snus. Det framgick då att många upplevde vitt snus som fräschare, trendigare och mer hälsosamt än tobakssnus. Ungdomarna i studien trodde också att smakerna, som till exempel godis och frukt, gör att fler provar vitt snus (Folkhälsomyndigheten, 2022c).

Figur 10. Andelen som använt vitt snus under de senaste 30 dagarna bland elever i årskurs 9, gymnasiets år 2 och befolkningen 17–84 år. 2022. (Tabellerna 12 och 14).

Även i den vuxna befolkningen har användningen av specifikt vitt snus följts sedan 2021 i Monitormätningarna. År 2022 uppgav omkring 8 procent av befolkningen 17–84 år att de använt vitt snus den senaste månaden (figur 10). Det var vanligare att ha gjort det dagligen (5 procent) än sporadiskt (3 procent) (Zetterqvist, 2023). Enligt en kundundersökning genomförd av snusbolaget.se är de vanligaste anledningarna till att vuxna väljer vitt snus att det känns fräschare, godare och inte missfärgar tänderna (Snusjournalen, 2023).

E-cigarett/Vejps

En elektronisk cigarett, vanligen kallad e-cigarett eller vejpa, är en apparat som laddas med en vätska som ofta innehåller nikotin och olika smakämnen. Vätskan värms upp med hjälp av ett batteri och bildar en ånga som andas in. Det finns både produkter som kan laddas på nytt och produkter för engångsbruk. På engelska kallas ångan för vapour, därför kallas användning av e-cigarett även för vejping, eller ”att vejpa”.

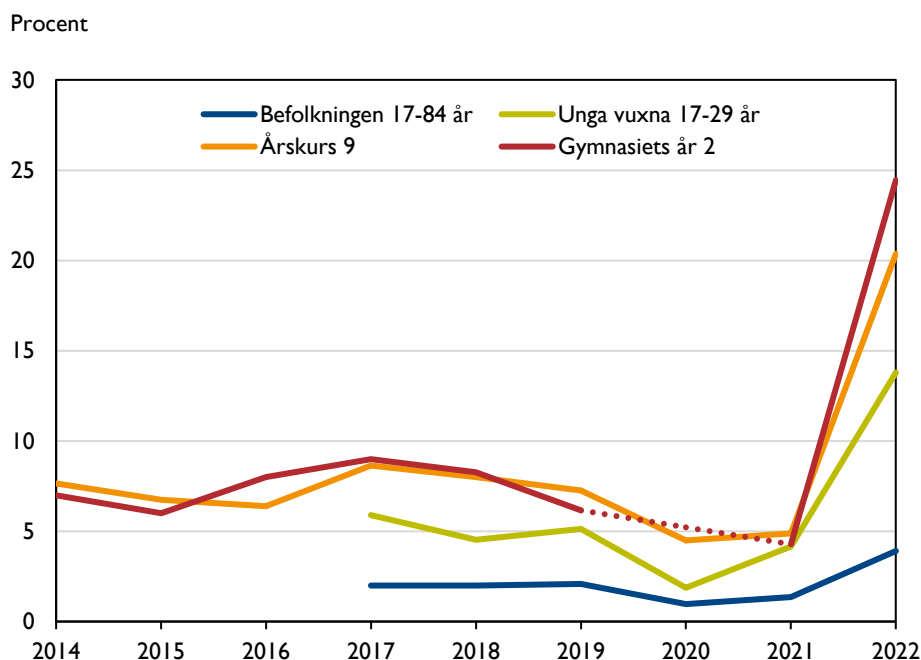
Vejpandet bland unga har följts i CAN:s nationella skolundersökning sedan 2014. I början av tidsperioden syntes en ökning av andelen niondeklassare och gymnasieelever som någon gång vejpat (tabell 13). Denna uppgång höll i sig till 2019, då användandet tillfälligt minskade under ett par år. Men under 2022 ökade vejpandet markant och ligger nu på de klart högsta nivåerna som uppmätts i undersökningen. Andelen elever med en månadsaktuell användning

ökade från cirka 5 procent år 2021 i båda årskurser, till 20 procent (årskurs 9) respektive 24 procent (gymnasiet) år 2022 (figur 11).

I 2020 års skolundersökning fick de ungdomar som vejjat svara på om de använt någon annan tobaksprodukt innan de vejjade för första gången. 16 procent uppgav att de hade rökt cigaretter innan, 12 procent hade snusat och 22 procent hade gjort både och. 43 procent hade varken rökt cigaretter eller snusat innan de vejjade för första gången. År 2019 fick användarna svara på varför de vejjat. Fyra av fem uppgav att man testat för att man var nyfiken. Drygt en av 10 gjorde det för att det var godare än att röka eller snusa. Det var relativt ovanligt att ungdomarna vejjade för att sluta röka eller snusa, eller för att man inte fick tag på annan tobak.

I den vuxna befolkningen har vejjandet följts i Monitormätningarna sedan 2017. Att vejpa är, än så länge, relativt ovanligt bland vuxna. Sedan detta började mätas har omkring 1–2 procent av befolkningen 17–84 år uppgett att de vejjat den senaste månaden (figur 11). Liksom bland ungdomar skedde det dock en kraftig uppgång år 2022. Totalt sett uppgav då 4 procent att de vejjat senaste månaden. Störst var uppgången bland unga vuxna i åldrarna 17–29 år, där användandet ökade från 4 procent år 2021 till 14 procent år 2022. Majoriteten är dock sporadiska användare. Liknande uppgångar syns även i Folkhälsomyndighetens undersökning *Hälsa på lika villkor* (Folkhälsomyndigheten, 2022b).

Figur 11. Andelen som vejjat under de senaste 30 dagarna. Elever i årskurs 9, gymnasiets år 2 och befolkningen 17–84 år. 2014–2022. (Tabellerna 13–14).

Total användning

I det här avsnittet sammanfattas utvecklingen av den totala tobaks- och nikotin-användningen under de senaste 10 åren. Det är svårt att få en enhetlig tidsserie över den totala användningen eftersom tobaks- och nikotinfältet ständigt förändras och produkter utvecklas och tillkommer. Utifrån befintliga data kan vi dock göra en grov skattning.

Bland ungdomar har den totala andelen användare (av de produkter som mäts) legat på ungefär samma nivåer under de senaste tio åren enligt CAN:s nationella skolundersökning (tabell 15). I årskurs 9 har andelen som använt någon tobaks- eller nikotinprodukt under de senaste 30 dagarna legat på omkring 20 procent. I gymnasiet har motsvarande andel varit cirka 35 procent. Under det allra senaste året ökade dock den totala andelen användare relativt kraftigt i båda årskurser. År 2022 uppgav 26 procent av niondeklassarna och 39 procent av gymnasieeleverna att de använt någon tobaks- eller nikotinprodukt de senaste 30 dagarna. Det beror till stor del på den stora uppgången i vejpandet.

I den vuxna befolkningen 17–84 år har andelen tobaks- eller nikotinanvändare ökat under de senaste tio åren enligt Monitormätningarna (tabell 15). År 2012 hade 24 procent använt någon tobaks- eller nikotinprodukt de senaste 30 dagarna, och 2019 var andelen 27 procent. Efter en metodförändring i Monitormätningarna år 2019 ökade nivåerna något och har sedan dess legat omkring 29 procent. Det är främst snuset som driver uppgången i befolkningen 17–84 år.

Gruppskillnader

I följande avsnitt beskrivs, med fokus på år 2022, hur användningen av cigaretter, snus och vejps skiljer sig åt mellan olika grupper. De gruppskillnader som presenteras gäller kön, ålder samt olika sociala faktorer.

Könsskillnader

Bland niondeklassare har flickorna rökt i större utsträckning än pojkarna sedan det började mätas år 1974. Samma mönster syns bland elever i gymnasiet år 2 (tabell 6). När rökningen började mätas i den vuxna befolkningen, på 1940-talet, var det betydligt vanligare att män rökte (Socialstyrelsen, 1989). Efter en uppgång bland kvinnorna (runt 1960-talet), som sedan följdes av kraftiga nedgångar bland både män och kvinnor från 1980-talet, är det numera ungefär lika vanligt bland män och kvinnor (tabell 7).

Desto större könsskillnader syns för snuset. Bland niondeklassare har andelen flickor som snusar legat på runt 5 procent ända sedan 1970-talet (tabell 9). Bland pojkarna har snusande varit minst tre gånger så vanligt under stora delar av tidsperioden. Under de senaste fem åren har det dock skett stora uppgångar bland flickorna, vilket gör att könsskillnaderna har minskat. Samma mönster syns bland gymnasieeleverna. År 2022 snusade 14 procent av pojkarna och 8 procent av flickorna i nian. Motsvarande nivåer i gymnasiet var 27 respektive 22 procent. Analyser av det vita snuset specifikt visar att det är ungefär lika vanligt bland flickor och pojkar (tabell 12).

Precis som bland ungdomar, så har snus historiskt sett varit relativt ovanligt bland kvinnor i den vuxna befolkningen (tabell 10). Det finns fortfarande stora könsskillnader. De har dock minskat eftersom andelen kvinnor som snusar nästan har tredubblats under de senaste tio åren. År 2022 snusade 28 procent av männen och 11 procent av kvinnorna. Tittar man på vitt snus specifikt syns dock, precis som bland ungdomar, endast små könsskillnader (tabell 14). I Folkhälsomyndighetens undersökning *Hälsa på lika villkor* har man till och med sett att vitt snus är vanligare bland unga kvinnor än bland unga män (Folkhälsomyndigheten, 2022b).

Vad gäller vejping bland ungdomar är det generellt något vanligare bland pojkar än bland flickor (tabell 13). Det allra senaste året översteg dock flickornas konsumtion pojkarnas. I den vuxna befolkningen syns inga nämnvärda könsskillnader under de senaste åren (tabell 14).

Sammantaget är det vanligare att män använder tobak eller nikotin, särskilt i den vuxna befolkningen.

Ålderskillnader

Bland ungdomar syns tydliga uppgångar i användningen mellan högstadiet och gymnasiet. Bland niondeklassarna är det omkring 9 procent som röker och 11 procent som snusar. Bland de två år äldre eleverna är nivåerna mer än de dubbla: 20 respektive 24 procent (tabellerna 6 och 9). Det är alltså förhållandevis många ungdomar som börjar röka eller snusa mellan nian och gymnasiets andra år. Vad gäller vejpning är det också något vanligare i gymnasiet men det syns inte lika tydlig utveckling mellan de yngre och de äldre eleverna (tabell 13).

I den vuxna befolkningen är såväl rökning som snusning och vejpning klart vanligast bland unga vuxna i åldrarna 17–29 år (Zetterqvist, 2023). Det blir sedan mindre vanligt med stigande ålder. Särskilt tydligt är detta för vitt snus som är mer än tre gånger så vanligt bland unga vuxna jämfört med någon annan åldersgrupp.

Det är dock framför allt den sporadiska användningen av tobak och nikotin som drar upp nivåerna bland unga vuxna (Zetterqvist, 2023). Tittar man till exempel på dagligrökning så ser man att det i stället är vanligast i de två äldsta åldersgrupperna, 50–64 år och 65–84 år. Sporadisk användning av tobak/nikotin är ovanlig i den äldre delen av befolkningen.

Dagligrökandet har minskat i samtliga åldersgrupper sedan 1980-talet enligt ULF (tabell 8). Bland män är nedgången ungefär lika stor i alla åldersgrupper. Bland kvinnor har nedgången varit kraftigast i de yngsta åldersgrupperna (16–44 år) och minst tydlig bland kvinnor i de äldsta åldersgrupperna (65–84 år). Vad gäller snuset har andelen kvinnor som snusar dagligen ökat i samtliga åldersgrupper sedan slutet på 1980-talet (tabell 11). Bland männen har snusandet främst ökat i de äldre åldersgrupperna, 55–84 år.

Sociala faktorer

När cigarettökning blev populärt, vid andra världskrigets slut, var det vanligast bland välbärgade och högtbildade personer (Socialstyrelsen, 1986). Idag är situationen den omvända. Rökning är idag betydligt vanligare i mer socialt utsatta grupper (Hiscock m.fl., 2012). I Sverige är det minst tre gånger så vanligt med rökning bland personer vars högsta utbildning är en förgymnasial examen, jämfört med en eftergymnasial examen (Zetterqvist, 2022b; Folkhälsomyndigheten, 2022; SCB, 2023). Ännu tydligare är sambandet mellan cigarettberoende och utbildning, och även inkomst (Landberg, Ramstedt & Sundin, 2018). Det är även i dessa grupper med lägre socioekonomisk position som nedgången i rökning har varit minst tydlig (Folkhälsomyndigheten, 2020). Det är också vanligare med rökning bland personer som får sjukpenning eller annan aktivitetsersättning, samt bland arbetssökande (Folkhälsomyndigheten, 2022). Vidare röker personer med utländsk bakgrund i betydligt större utsträckning (SCB, 2023; Zetterqvist, 2022b; Landberg, Ramstedt & Sundin, 2018). Gemensamt för

rökning och snusning är att ensamstående med barn under 24 år i betydligt större utsträckning än andra är dagliga användare (SCB, 2023).

Studier har även visat att föräldrars rökvanor har betydelse för ungas sannolikhet att börja röka (Amos m.fl., 2009; Wellman m.fl., 2016). Det är därför inte helt oväntat att liknande socioekonomiska mönster syns bland unga. I en studie som CAN gjorde på uppdrag av Folkhälsomyndigheten undersöktes den socioekonomiska sammansättningen på elevernas skolor och dess koppling till substansbruk (Zetterqvist & Gripe, 2020). Den socioekonomiska sammansättningen mättes utifrån hur stor andel av eleverna på respektive skola som hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning. Resultaten visade att elever på skolor med låg andel högutbildade föräldrar rökte i större utsträckning. Skillnaderna var störst för frekvent rökning. Skillnaderna i den frekventa rökningen har dessutom ökat över tid. Även bland ungdomar har alltså rökvanorna blivit mer ojämnt fördelade. I en annan studie där rökvanorna studerades på olika programinriktningar på gymnasiet fann man att frekvent rökning var vanligare bland elever på gymnasiets introduktionsprogram jämfört med elever på de nationella programmen (Thor & Gripe, 2022).

Man har också funnit samband mellan ungdomars mående och sannolikheten att röka (Thor & Guttormsson, 2018). Ju fler psykosomatiska besvär ungdomarna rapporterade, desto vanligare var det att röka. Liknande samband syntes även mellan psykosomatiska besvär och alkohol, snus respektive narkotika. Sambandet var dock starkast för rökning. Kausaliteten i sambandet är dock inte fastställd, det vill säga huruvida rökning leder till psykisk ohälsa eller vice versa. Det finns också ett samband mellan rökning och hur man trivs i skolan. Bland niondeklassare som trivs dåligt i skolan röker 17 procent. Det kan jämföras med 7 procent rökare bland de som trivs bra i skolan. Samma mönster syns för skolår 23 procent av de som skolår minst en gång i månaden röker, jämfört med 5 procent bland de som aldrig skolår (CAN:s nationella skolundersökning 2022).

Vad gäller snuset finns det vissa skillnader, men de är inte lika tydliga som för rökningen. Snus har historiskt sett främst använts av arbetarklassens män. Under 1970–80 talet lanserades flera olika portionssnus. Det tros ha bidragit till att snuset spred sig till andra samhällsgrupper (Jonson, 2020; Norberg m.fl., 2011). Idag är det vanligast med snus bland personer med gymnasial utbildning, det vill säga den mittersta utbildningsgruppen (Zetterqvist, 2022b; SCB, 2023). Men fördelningen skiljer sig till viss del åt mellan män och kvinnor. Bland kvinnor är det minst vanligt med snus bland de med förgymnasial utbildning. Bland män är det i motsats de med eftergymnasial utbildning som snusar i lägst utsträckning. Bland både män och kvinnor är det fortfarande vanligare i arbetaryrken jämfört med tjänstemannayrken (SCB, 2023). Till skillnad från rökning är det mindre vanligt med snusning bland personer med utländsk bakgrund, jämfört med personer med svensk bakgrund (Zetterqvist, 2022b).

Bland ungdomar är det vanligare med snus bland elever som går på skolor med en låg andel högutbildade föräldrar (Zetterqvist & Gripe, 2020). Som tidigare

nämnts, är det också vanligare med snus bland ungdomar som rapporterar psykosomatiska besvär (Thor & Guttormsson, 2018). Vidare är det vanligare att niondeklassare som skolkar minst en gång i månaden snusar (22 procent) jämfört med de som aldrig skolkar (8 procent). Bland de som trivs dåligt i skolan snusar 14 procent medan 10 procent av de som trivs bra snusar.

Geografiska skillnader

I följande avsnitt beskrivs hur rök- och snusvanorna skiljer sig åt mellan olika regioner i Sverige. Avslutningsvis jämförs Sverige med övriga Europa samt USA.

Regionala jämförelser

Bland skolungdomar är de regionala skillnaderna i rökning relativt små. Vilket län som har störst andel rökare varierar ofta från år till år. Jämtlands län har dock legat bland de län som har högst andel rökande skolungdomar under de senaste åren. Snus tenderar också att vara vanligare i Jämtlands län, men även i Dalarnas och Gävleborgs län (CAN:s nationella skolundersökning). I en tidigare rapport har man även funnit ett signifikant samband mellan snus och län med lägre folktäthet (Guttormsson, 2018). I samma rapport såg man också att skillnaderna mellan länen hade ökat under perioden 2012–2018.

I den vuxna befolkningen har Folkhälsomyndigheten följt länsskillnaderna sedan 2004. Under stora delar av perioden 2004–2022 har rökningen varit vanligast i Skåne och Södermanlands län (Folkhälsomyndigheten, Indikatorlabbet). Användningen har konsekvent varit lägst i Västerbottens län. Snus är å andra sidan betydligt vanligare bland vuxna i de nordligare delarna av Sverige. Vid analyser av olika kommungrupper har det också visat sig vara vanligare i landsbygdskommuner (Zetterqvist, 2022b). Enligt försäljningsstatistik från snusbolaget.se skiljer sig konsumtionen åt beroende på typ av snus: vitt snus är vanligast i Skåne och minst vanligt i Jämtland, medan traditionellt tobakssnus är vanligare i norra Sverige (Snusjournalen, 2023).

Internationella jämförelser

Till skillnad från många andra länder, där tobakskonsumtionen i huvudsak gäller cigarettrökning, omfattar den huvudsakliga användningen av tobak i Sverige både cigaretter och snus. I andra EU-länder är försäljning av tobakssnus förbjudet (vitt snus är ännu inte reglerat på EU-nivå). I och med att Sverige har ett permanent undantag från förbudet är det tillåtet att tillverka och sälja snus i Sverige. I detta avsnitt jämförs därför främst nivåerna av rökning.

Av den europeiska skolundersökningen ESPAD framgår att andelen ungdomar som röker i Europa har minskat under perioden 1995–2019 (ESPAD Group, 2020). Nedgången har berört många länder, men den har varit kraftigare i Sverige och övriga Norden (Svensson & Englund, 2019). Sverige har därmed numera en lägre andel rökare än många andra länder (tabell 16). Bland de länder

som har lägst andel rökare kommer Sverige på fjärde plats i den senaste mätningen från 2019. Jämfört med Europa-genomsnittet (20 procent) var andelen i Sverige nästan hälften så stor (11 procent). Endast Island, Norge och Malta hade lägre nivåer. I den senaste undersökningen var rökning vanligast bland ungdomar i Bulgarien och Italien (32 procent).

I USA har regelbundna undersökningar av skolelevers tobaksvanor genomförts sedan mitten av 1970-talet. Jämför man Sveriges trender med trenderna i USA kan man se att de är slående lika. Rökningen har minskat kraftigt i USA sedan slutet av 1990-talet (Miech m.fl., 2023). Idag röker cirka 1 procent av gymnasieeleverna i USA dagligen. Det är på ungefär samma nivå som gymnasieelever i Sverige. Till skillnad från många andra länder går det att köpa snus i stora delar av USA. Andelen ungdomar som snusar har dock, till skillnad från i Sverige, minskat kraftigt sedan 2012 när det började mätas.

Även i den vuxna befolkningen har rökningen minskat i de flesta EU-länder (Europeiska Kommissionen, 2021). Enligt Eurobarometerns senaste mätning år 2021 hade Sverige klart lägst andel rökare av alla deltagande länder (Island och Norge deltog ej) (tabell 17). I Sverige låg andelen regelbundna rökare på 7 procent jämfört med EU-genomsnittet på 23 procent. Precis som bland ungdomarna var det vanligare i Bulgarien (38 procent), men allra vanligast i Grekland (42 procent).

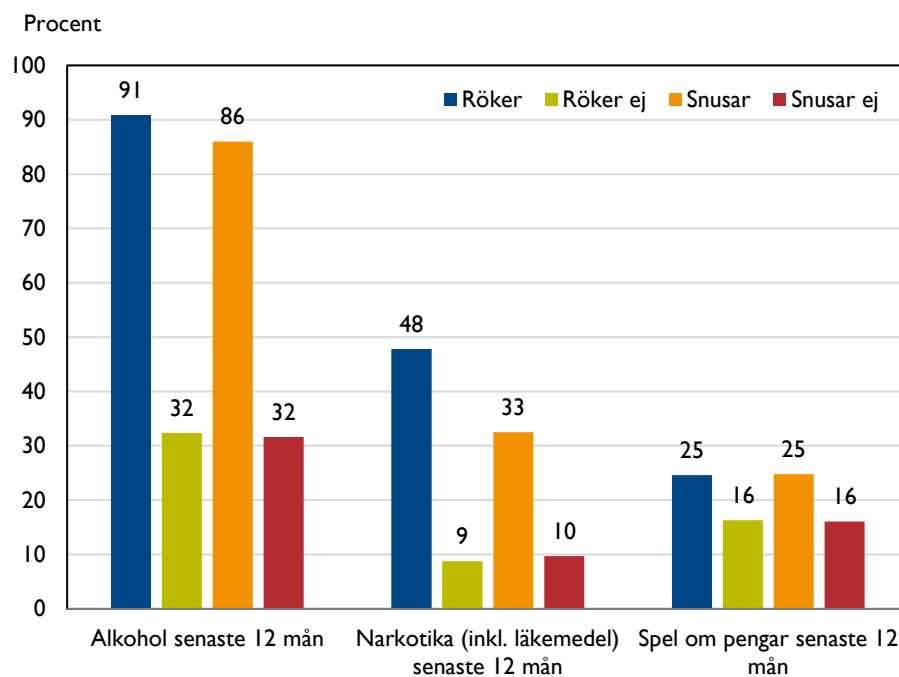
Samband med andra substanser och spel om pengar

I följande avsnitt beskrivs hur rökning och snusning hänger samman med användningen av alkohol, narkotika och spel om pengar. Avslutningsvis sammanfattas även det vi vet om sambandet mellan olika tobaks- och nikotinprodukter.

Samband med andra substanser och spel om pengar bland ungdomar

Det är betydligt vanligare att tobaks- och nikotinanvändare också använder andra substanser, vilket framgår av figur 12. Bland niondeklassare hade drygt 9 av 10 rökare (frekventa eller sporadiska) druckit alkohol under det senaste året. Det motsvaras av 3 av 10 bland icke-rökarna. Skillnaden är ännu större för narkotika och narkotikaklassade läkemedel (utan läkarordination). 48 procent av rökarna hade använt narkotika det senaste året jämfört med 9 procent bland icke-rökarna. Skillnaderna var minst för spel om pengar, men även där var det vanligare bland rökarna (25 procent) jämfört med icke-rökarna (16 procent) (CAN:s nationella skolundersökning 2022).

Användningen av snus samvarierar också med användningen av andra substanser, även om skillnaderna är något mindre än för rökningen. Bland snusarna hade 86 procent i nian druckit alkohol jämfört med 32 procent av icke-snusarna. Motsvarande fördelning för narkotikan var 33 respektive 10 procent. Vad gäller spel om pengar hade 25 procent av snusarna spelat om pengar det senaste året och 16 procent av icke-snusarna. Skillnaderna var signifikanta även när hänsyn togs till kön (CAN:s nationella skolundersökning 2022).

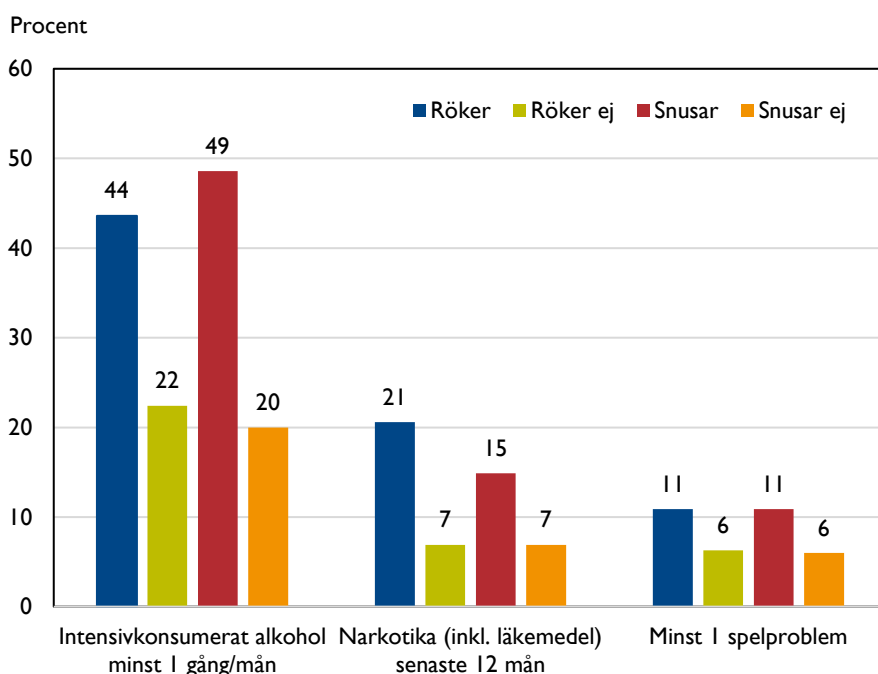
Figur 12. Andelen rökare/snusare som dricker alkohol, har använt narkotika eller spelat om pengar, jämfört med de som inte röker/snusar. Årskurs 9, 2022.

Samband med andra substanser och spel om pengar bland vuxna

Liknande mönster syns i den vuxna befolkningen när material från CAN:s undersökning Vanor och Konsekvenser (2021) analyseras. I och med att majoriteten av alla vuxna dricker alkohol och har spelat om pengar någon gång det senaste året har vi i dessa analyser fokuserat på mer riskabla vanor. Figur 13 visar att det är dubbelt så vanligt att rökare också intensivkonsumerat alkohol minst en gång i månaden, eller uppvisar risk för spelproblem, jämfört med icke-rökare (minst 1 spelproblem utifrån Problem Gambling Severity Index). Vad gäller narkotika och narkotikaklassade läkemedel (utan läkarordination) är det ungefär tre gånger så vanligt bland rökare.

Mönstret är densamma för snus. Bland snusarna är det 49 procent som intensivkonsumerar alkohol, jämfört med 20 procent bland icke-snusarna. Att ha använt narkotika och att ha risk för spelproblem var ungefär dubbelt så vanligt bland snusarna. Sambandet mellan snus och riskabla spelvanor försvinner dock när hänsyn tas till de svarandes ålder och kön. Män respektive unga vuxna tenderar att snusa mer och det är också den grupp som i större utsträckning uppvisar tecken på problematiskt spelande (Svensson, 2023). Det verkar alltså vara gemensamma bakomliggande faktorer (kön och ålder) som förklarar sambandet mellan snus och spel om pengar (Vanor och Konsekvenser 2021).

Figur 13. Andelen rökare/snusare som intensivkonsumerar alkohol, använt narkotika eller uppvisar risk för spelproblem, jämfört med de som inte röker/snusar. Befolkningen 17–84 år. 2021.

Samband mellan olika tobaks- och nikotinprodukter

En fråga som ofta diskuteras är hur användningen av olika tobaks-/nikotinprodukter hänger ihop med varandra. Fungerar till exempel vejpung som en inkörsport till vanliga cigaretter, eller kan det fungera som ”harm reduction”. Att rökare som har svårt att sluta övergår till en mindre skadlig nikotinprodukt? SBU gjorde år 2020 en systematisk översikt där de sammanställde vad forskningen säger om sambanden mellan olika produkter (SBU, 2020). I översikten kom de fram till att det finns ett visst stöd för att det är vanligare att personer som vejpar med tiden börja röka vanliga cigaretter, jämfört med personer som inte vejpar. Det går dock inte att fastställa om det är ett orsakssamband eller om beteendena hänger ihop på grund av gemensamma bakomliggande faktorer. Det går inte heller att avgöra om vejpung fungerar som en rökavvänjningsprodukt då de studier som finns på området inte är samstämmiga.

Vad gäller snus visar vissa studier att personer som snusar med tiden också påbörjar ett bruk av röktoak i större utsträckning än personer som inte snusar. Men resultatet bedöms ha låg tillförlitlighet och det behövs fler studier. Det går inte heller att avgöra om snus fungerar som rökavvänjning i och med att det finns för få studier i dagsläget (SBU, 2020).

I CAN:s undersökning Vanor och Konsekvenser får respondenterna svara på om de tidigare rökt/snusat eller om de aldrig har gjort detta. Utifrån dessa frågor kan man se att bland snusarna (dagliga och sporadiska) hade 43 procent aldrig tidigare rökt. När detta fördelas på olika åldersgrupper ser man att det var vanligast bland snusarna i åldrarna 17–49 år att aldrig tidigare ha rökt. I dessa grupper har uppemot hälften av snusarna ingen erfarenhet av rökning sen tidigare. I motsats uppger nästan 3 av 4 snusare i den äldsta åldersgruppen 65–84 år att de tidigare rökt i någon mån.

Bland ungdomar är det inte ovanligt att man provar både cigaretter, snus och vejps, vilket syns i CAN:s nationella skolundersökning. I nian uppger 18 procent att de både rökt, snusat och vejpat någon gång i sitt liv. I gymnasiet är motsvarande andel 33 procent.

Referenser

Agardh, E., Boman, U. and Allebeck, P. (2014). *Hur stor del av Sveriges sjukdomsbörda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning? -Kartläggning utifrån "DALY-metoden" 1990–2010*. In. Stockholm: Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.

Amos, A, Angus, K, Bostock, Y, Fidler, J & Hastings, G (2009). *A Review of Young People and Smoking in England*. Public Health Research Consortium.

Bergström P. *Ingen rök utan eld*. Kunglig bibliotekets samlingar. 2020. <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/samlingsbloggen/blogginlagg/2020-01-23-ingen-rok-utan-eld.html>

Cancerfonden. *Rökning och cancer*. <https://www.cancerfonden.se/minska-risken/rokning> [2023-07-06].

ESPAD Group (2020). *ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Europeiska kommissionen (2021). *Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes*. Special Eurobarometer 506.

Folkehelseinstituttet. *Helserisiko ved snusbruk*. Norwegian Institute of Public Health. Report 2019] versjon 2. Folkehelseinstituttet Rapport 2019. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2019.

Folkhälsomyndigheten. *Utvecklingen i förhållande till ANDT-strategins mål 2020*. 2020. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/u/utvecklingen-i-forhallande-till-andt-strategins-mal/> [2023-07-07].

Folkhälsomyndigheten. *Vuxnas bruk av tobaks- och nikotinprodukter*. 2022. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/utveckling-inom-andts-anvandning-och-ohalsa/anvandning/anvandning-av-tobaks-och-nikotinprodukter/vuxnas-bruk-av-tobaks--och-nikotinprodukter/> [2023-07-07].

Folkhälsomyndigheten. *Nikotinsnus och e-cigarett vanligt bland unga*. 2022b. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2022/december/nikotinsnus-och-e-cigarett-vanligt-bland-unga/> [2023-07-07].

Folkhälsomyndigheten. *Hur ser ungdomar på snus? – Erfarenheter och insikter från ungdomar om snus och snusanvändning* [Internet]. Stockholm: Folkhälsomyndigheten; 2022c. [citerad 20 juni 2023].

Folkhälsomyndigheten. *Kunskap om tobaks- och nikotinprodukters skadeverknin-
ningar*. Återredovisning av regeringsuppdrag. Stockholm: Folkhälsomyndig-
heten; 2023. [https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-
material/publikationsarkiv/k/kunskap-om-tobaks--och-nikotinprodukters-ska-
deverknin-
gar--aterredovisning-av-regeringsuppdrag/](https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/k/kunskap-om-tobaks--och-nikotinprodukters-ska-deverknin-
gar--aterredovisning-av-regeringsuppdrag/) [2023-06-30].

Folkhälsomyndigheten, indikatorlabbet. [https://www.andtuppfoljning.se/indi-
katorlabbet](https://www.andtuppfoljning.se/indi-
katorlabbet)

Guttormsson U. *Från Norrbotten till Skåne – ANDT-användning bland skol-
ungdomar i länen 1978–2018*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och
narkotikaupplysning (CAN); 2018. Fokusrapport 2.

Hiscock R, Bauld L, Amos A, Fidler JA, Munafò M. *Socioeconomic status and
smoking: a review*. Ann N Y Acad Sci. 2012 Feb;1248:107-23. doi:
10.1111/j.1749-6632.2011.06202.x. Epub 2011 Nov 17. PMID: 22092035.

Jonson M. *Snus! Historia, märken, tillverkning & konsten att snusa*. Semic,
Sundbyberg, 2020.

Landberg J, Ramstedt M & Sundin E. *Socioekonomiska skillnader i beroende
och utsatthet för andras användning av alkohol, narkotika och tobak*. Stock-
holm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2018.
CAN-rapport 173.

Miech, R. A., Johnston, L. D., Patrick, M.E., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., &
Schulenberg, J. E., (2023). *Monitoring the Future national survey results on
drug use, 1975–2022: Secondary school students*. Monitoring the Future Mon-
ograph Series. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research, University of Mich-
igan. Available at [https://monitoringthefuture.org/results/publications/mono-
graphs/](https://monitoringthefuture.org/results/publications/mono-
graphs/)

Norberg M, Malmberg G, Ng N, Broström G. *Who is using snus? - Time trends,
socioeconomic and geographic characteristics of snus users in the ageing Swe-
dish population*. BMC Public Health. 2011 Dec 14;11:929. doi: 10.1186/1471-
2458-11-929. PMID: 22169061; PMCID: PMC3267833.

Oberg M, Jaakkola MS, Woodward A, Peruga A, Prüss-Ustün A. *Worldwide
burden of disease from exposure to second-hand smoke: a retrospective analy-
sis of data from 192 countries*. Lancet. 2011 Jan 8;377(9760):139-46. doi:
10.1016/S0140-6736(10)61388-8. PMID: 21112082.

Ramstedt M. *Tobakskonsumtionen i Sverige 2003–2021*. Stockholm: Central-
förbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2022. CAN-rapport 216.

SBU. *Samband mellan snus, e-cigarett och tobaksrökning - En systematisk
översikt*. 2020.

SCB. *Rökvanor i Sverige en postenkätundersökning våren 1963: utförd av
Statistiska centralbyrån: utredningsinstitutet*. 1965. Stockholm.

SCB. *Färre röker, fler snusar*. 2018. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/farre-roker-fler-snusar/> [2023-07-07].

SCB. *Statistik om reala priser på tobak inom detaljhandeln*. 2023. Hämtad från: <https://www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet#> [2023-07-07].

SCB. Statistik framtagen i Statistikdatabasen: Tobaksvanor efter indikator, redovisningsgrupp och kön. 2023. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__LE__LE0101__LE0101H/LE01012021H06/ [2023-07-07].

SFS 2022:1257. *Lag om tobaksfria nikotinprodukter*. Stockholm: Socialdepartementet.

Skr. 2021/22:213. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025*.

Snus- och tändsticksmuseum (u.å.). *Snusets ursprung*. <https://www.snusoch-tandsticksmuseum.se/historia/snushistoria/> [2023-07-06]

Snusjournalen. *Snusrapporten 2023*. 2023. <https://www.snusbolaget.se/snusrapporten/snusrapporten-2023/> [2023-06-27].

Socialstyrelsen (1986). *Tobaksvanor i Sverige*. Stockholm: Socialstyrelsen redovisar 1986:9.

Socialstyrelsen. *Registeruppgifter om tobaksrökningens skadeverkningar*. Stockholm: Socialstyrelsen; 2014. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2014-3-4.pdf> [2023-07-06].

Socialstyrelsen. *Utvärdering av vård vid astma och KOL - Huvudrapport med förbättringsområden*. 2018. Åtta.45 Tryckeri AB, Stockholm, december 2018.

Socialstyrelsen. Tabeller hämtade från statistikdatabasen för dödsorsaker. 2023. https://sdb.socialstyrelsen.se/if_dor/val.aspx [2023-07-06].

Sohlberg T (2012). *Tal om tobak 2012. Tobakskonsumtionen i Sverige 2012*. Forskningsrapport nr 66. Stockholm: SoRAD.

SOU 2021:22. *Hårdare regler för nya nikotinprodukter*. Betänkande av Utredningen om översyn av vissa frågor på tobaksområdet. Stockholm 2021.

Sundin E. *Utsatthet för andras användning av alkohol, narkotika och tobak - En studie om negativa konsekvenser och att söka hjälp för det*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. CAN-rapport 217.

Svensson J & Englund A. *Ungas riskuppfattning och bruk – hänger det ihop? – Substansanvändning och riskuppfattning bland skolungdomar i de svenska ESPAD undersökningarna 1995 – 2019*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2019. Fokusrapport 6.

Svensson J. *Spel om pengar bland vuxna – Omfattningen av problem bland spelare och närstående*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Fokusrapport 17.

Systembolaget. *Annorlunda av en anledning - Ansvarsredovisning 2020*. 2021. <https://www.omsystembolaget.se/globalassets/pdf/om-systembolaget/systembolagets-ansvarsredovisning-2020.pdf>

Thor S & Guttormsson U. *När huvudet bultar och magen värker - Ungas psykosomatiska besvär och erfarenheter av alkohol, narkotika samt tobak*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2018. Fokusrapport 1.

Thor S & Gripe I. *Nya perspektiv - Erfarenhet av alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar på gymnasiets introduktionsprogram*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2022. Fokusrapport 14.

Tullverket. *Beslagsstatistik*. 2023. <https://www.tullverket.se/omoss/dethargor-tullverket/beslagsstatistik.4.226de36015804b8cf353949.html> [2023-07-07].

U.S. Department of Health and Human Services. *How Tobacco Smoke Causes Disease: The Biology and Behavioral Basis for Smoking-Attributable Disease: A Report of the Surgeon General*. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Office on Smoking and Health, 2010.

Valen, H., Becher, R., Vist, G. E., Holme, J. A., Mdala, I., Elvsaa, K. Ø., Alexander, J., Underland, V., Brinchmann, B. C., & Grimsrud, T. K. (2023). *A systematic review of cancer risk among users of smokeless tobacco (Swedish snus) exclusively, compared with no use of tobacco*. *International Journal of Cancer*. <https://doi.org/10.1002/ijc.34643>

Wellman RJ, Dugas EN, Dutczak H, O'Loughlin EK, Datta GD, Lauzon B, O'Loughlin J. *Predictors of the Onset of Cigarette Smoking: A Systematic Review of Longitudinal Population-Based Studies in Youth*. *Am J Prev Med*. 2016 Nov;51(5):767-778. doi: 10.1016/j.amepre.2016.04.003. Epub 2016 May 11. PMID: 27180028.

WHO. *Electronic Nicotine Delivery Systems and Electronic Non-Nicotine Delivery Systems (ENDS/ENNDS)*. 2016. [https://fctc.who.int/publications/m/item/fctc-cop-7-11-electronic-nicotine-delivery-systems-and-electronic-non-nicotine-delivery-systems-\(ends-ennds\)](https://fctc.who.int/publications/m/item/fctc-cop-7-11-electronic-nicotine-delivery-systems-and-electronic-non-nicotine-delivery-systems-(ends-ennds))

Zetterqvist M & Gripe I. *Jämlika vanor? – Skolans socioekonomiska sammansättning och skillnader i användning av alkohol, narkotika och tobak i årskurs 9*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2020. Fokusrapport 9.

Zetterqvist M (red.). *CAN:s nationella skolundersökning 2022 – Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2022. CAN-rapport 215.

Zetterqvist M. *Självrapporterade rök- och snusvanor 2003–2021*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2022b. CAN-rapport 211.

Zetterqvist M. *Självrapporterade rök- och snusvanor 2003–2022*. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. PM.

1177 vårdguiden. *KOL – kroniskt obstruktiv lungsjukdom*. 2021.
<https://www.1177.se/sjukdomar--besvar/lungor-och-luftvagar/andningssvarigheter-och-andningsuppehall/kol--kroniskt-obstruktiv-lungsjukdom/> [2023-07-07]

C.A.N

CAN är ett nationellt kompetenscentrum som tar fram och sprider kunskap om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar.

Vi följer konsumtions- och skadeutvecklingen genom undersökningar och forskning. Myndigheter och organisationer använder kunskap från CAN som underlag för beslut och insatser. Vi är en del av civilsamhället och i vår styrelse finns representanter för våra medlemsorganisationer. Där finns även olika myndigheter representerade.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning – www.can.se

